

те земель от негативных (вредных) воздействий хозяйственной деятельности может осуществляться экономическое стимулирование охраны и использования земель в порядке, установленном бюджетным законодательством и законодательством о налогах и сборах.

Подводя итог нашего исследования, приходим к выводу, что и российский, и украинский законодатель уделяет существенное внимание правовому регулированию общественных отношений в сфере охраны земель. Поскольку законодательство обеих стран фактически базируется на законодательстве СССР (в частности технико-нормативные документы), регламентация охраны земель в Украине и Российской Федерации не имеет кардинальных отличий. При этом нужно отметить, что законодательство Украины более совершенно регулирует эти довольно специфические общественные отношения, что подтверждается, в частности, существованием Закона «Об охране земель», более дифференцированным подходом к определению круга лиц, обязанных проводить мероприятия, направленные на охрану земель.

¹ Краснова И. О. Земельное право: элементарный курс. Учебное издание. – М. 2003.

² Ерофеев Б. В. Земельное право. Учебник для вузов. – М.: ООО «Профобразование», 2001. – 656 с.

³ Ибрагимов К. Х., Ибрагимов А. К. Земли сельскохозяйственного назначения: понятие сущность и особенности правовой охраны // Право и политика. – 2004. – № 4. – С. 85.

⁴ Тихомиров М. Ю. Охрана земель в Российской Федерации: практическое пособие – Изд. Тихомирова М.Ю., 2008 г.

⁵ Там само.

⁶ Словарь термины и определения по охране окружающей среды, природопользованию и экологической безопасности // http://www.ecologspb.ru/files/eco_slovar.htm

Резюме

У статті автором проведено порівняльно-правовий аналіз інституту правової охорони земель у країнах СНД на прикладі Росії.

Ключові слова: охорона земель, охорона земель Російської Федерації, землекористування, охорона навколишнього середовища, деградація, консервація землі.

Резюме

В данной статье отображена попытка автора провести сравнительно-правовой анализ института правовой охраны земель в странах СНГ на примере Российской Федерации и Украины.

Ключевые слова: охрана земель, охрана земель Российской Федерации, землепользование, охрана окружающей среды, деградация, консервация земли.

Summary

The attempt of author to conduct the comparative-legal analysis of institute of legal safeguard of earths in the countries of the CIS on the example of Russian Federation and Ukraine is represented in this article.

Key words: land's preservation, Russian Federation's land preservation, land tenure, preservation of the environment, land's degeneration, land's conservation.

Отримано 8.11.2010

Т. О. КОВАЛЕНКО

Тетяна Олександрівна Коваленко, кандидат юридичних наук, доцент, докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОЛІЗІЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Негативним правовим явищем, що значно знижує ефективність земельно-правового регулювання в сучасних умовах, є колізія компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин, яка є одним з видів юридичних колізій у земельному праві України.

В юридичній науці проблемами колізійності права традиційно займаються юристи-теоретики як в Україні, так і за її межами. Фундаментальне дослідження колізій у правовому регулюванні земельних відносин на монографічному та дисертаційному рівнях здійснив А. М. Мірошниченко, проте предметом дослідження вченого стала юридична колізія у вузькому розумінні як розбіжність між двома або більше приписами правових актів, що поширюються на ті самі відносини і не можуть бути застосовані одночасно. Окремі юри-

дичні колізії в земельному праві досліджувались в роботах В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, В. В. Бондаря, С. Л. Гоштинар, П. Ф. Кулинич, Т. В. Лісової, В. В. Носіка, В. І. Семчика, Д. М. Старостенко, С. І. Хом'яченко, М. В. Шульги та ін. Зазначене актуалізує потребу дослідження земельно-правових колізій у широкому значенні, зокрема колізій компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин для з'ясування їх впливу на ефективність земельно-правового регулювання та пошуку шляхів їх подолання.

У філологічному плані слово «колізія» тлумачиться як зіткнення протилежних поглядів, прагнень, інтересів¹. У чинному законодавстві України відсутнє визначення поняття юридичної колізії. Розглядаючи юридичну колізію з точки зору загальної теорії права та галузевих дисциплін, автори підходять до її розуміння в широкому та вузькому значеннях. Так, у широкому значенні юридична колізія визначається як «суперечність між існуючим правовим порядком і намірами та діями з його зміни»², а у вузькому – як «стан і дія кількох правових актів чи їх норм, як правило, нормативного характеру, що прийняті одним або різними суб'єктами правотворчості, які спрямовані на регулювання одних і тих самих суспільних відносин, а застосування кожного з них окремо дає різний, зокрема протилежний результат»³, «відмінність або суперечність між приписами правових актів, що регулюють ті самі суспільні відносини, пов'язані із використанням, охороною та відтворенням земель»⁴. Підходячи до розуміння поняття юридичної колізії в широкому значенні, серед юридичних колізій у земельному праві України можна виділити: а) колізії земельно-правових норм; б) колізії земельно-правових інститутів; в) колізії нормативно-правових актів земельного законодавства; г) колізії земельно-правової термінології; д) колізії компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин; е) колізії земельно-правових доктрин.

Колізії компетенції органів являють собою одне із складних правових явищ, що негативно впливає на ефективність правового регулювання земельних відносин, адже їх заострення веде до виникнення суперечностей в економіці, соціальній і політичній сферах та може потягти такі негативні наслідки, які важко навіть спрогнозувати. Аналіз практики регулювання земельних відносин в Україні дає підстави для висновку, що причинами виникнення колізій компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин є: а) невдале правове регулювання статусу органу, коли сплутані такі елементи, як мета, завдання, функції, предмети відання, права та обов'язки, або деякі з них не визначені взагалі; б) порушення принципу розподілу влад; в) вихід органів за межі законодавчо визначеної компетенції, в тому числі втручання одного органу в компетенцію іншого; г) дублювання компетенції окремих органів державної влади та місцевого самоврядування; г) помилкове тлумачення змісту повноважень органів, зокрема ототожнення таких понять як «встановлює» та «рекомендує», «наглядає» та «контролює» тощо.

В юридичній літературі наголошується, що точність і обґрунтованість визначення компетенції органів, суворе слідування встановленим предметам відання та повноваженням – запорука злагодженості функціонування всієї держави. Погане знання і засвоєння власної компетенції та неповна її реалізація ускладнюють практичне рішення економічних, соціальних та інших завдань, примушують звертатися до інших, не завжди легальних, способів їх вирішення⁵.

Про непослідовність чинного законодавства щодо закріплення системи органів державної влади та визначення їх компетенції може свідчити реформування органу спеціальної компетенції – Держкомзему, яке протягом останніх вісімнадцяти років стало вже традиційним. В 1992 р. було створено Державний комітет по земельній реформі, який діяв згідно з Положенням, затвердженим Постановою КМУ від 14 лютого 1992 р. Через чотири місяці в червні того самого року КМУ приймає рішення про створення Державного комітету України по земельних ресурсах, що юридично оформлюється Постановою від 22 червня 1992 р. «Питання Державного комітету України по земельних ресурсах», яка зазнає змін п'ять разів протягом своєї дії. Чергове реформування зазначеного Комітету відбулося через чотири роки у зв'язку із прийняттям Указу Президента України «Про створення єдиної системи державних органів земельних ресурсів» від 6 січня 1996 р. У травні було затверджено Положення про державний комітет України по земельних ресурсах Указом Президента України від 13 травня 1996 р., в який протягом чотирьох років зміни вносились двічі. В серпні 2000 р. Положення про Державний комітет України по земельних ресурсах викладається в новій редакції, затвердженій Указом Президента України від 14 серпня 2000 р., яке упродовж п'яти років коригувалось шість разів. Чергова реорганізація Держкомзему відбулася в 2007 р. – шляхом перетворення його в Державне агентство земельних ресурсів України. Проте в зазначеному вигляді державний орган проіснував усього близько року, оскільки як у лютому 2008 р. Агентство було перетворено у Державний комітет України із земельних ресурсів, що діє на підставі Положення, затвердженого Постановою КМУ від 19 березня 2008 р., в яке протягом останніх двох років зміни вносили уже десять разів.

Доказом наявності значних колізій компетенції органів державної влади у сфері регулювання земельних відносин та невизначеності їх структури є постійне створення та ліквідація різноманітних комісій: Комісії з питань аграрної та земельної реформи при Президентові України (1995-1999), Комісії з вирішення проблем, пов'язаних з паюванням земель сільськогосподарського призначення в АПК (2001-2005), Комісії з опрацювання та комплексного вирішення питань реалізації державної політики у сфері раціонального використання та охорони земель (2006-2010), Комісії з контролю за використанням і відчуженням земель оборони та інших земель державної власності (2010). Зазначене дає змогу зробити висновок, що до цього часу, незважаючи на постійні реформування в системі владних органів, в Україні не склалося стабільної системи державних органів у сфері регулювання земельних відносин із чітко визначеними компетенцією та функціями.

Причинами юридичних колізій у земельній сфері є порушення принципу розподілу влад. Відповідно до ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. У цьому зв'язку сумнівним є передбачені земельним та аграрним законодавством повноваження органів судової влади щодо розпорядження землями державної та комунальної власності. Відповідно до ч. 4 ст. 7 Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. у разі відмови органів державної влади та органів місцевого самоврядування у наданні земельної ділянки для ведення фермерського господарства питання вирішується судом. Рішення суду про задоволення позову є підставою для відведення земельної ділянки в натурі (на місцевості), видачі документа, що посвідчує право власності або укладання договору оренди. Конституцією України суди визнано виключними органами правосуддя (ст. 124), які належать до судової гілки влади. Наявність у них повноваження щодо надання прав на землю, на нашу думку, порушує конституційний принцип розподілу влад.

Як зазначалося, однією із причин виникнення юридичних колізій при регулюванні земельних відносин є вихід органу державної влади чи місцевого самоврядування за межі своєї компетенції. У науці земельного права неодноразово зверталася увага на перевищення Президентом України конституційно визначеної компетенції щодо прийняття указів з метою врегулювання земельних відносин, особливо «указне» регулювання паювання земель сільськогосподарського призначення⁶. До Конституційного Суду України (далі – КСУ) було внесено декілька подань щодо визнання неконституційними ряду Указів Президента України, зокрема, «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 р. та «Про Основні напрями земельної реформи в Україні на 2001 – 2005 роки» від 26 березня 2002 р. Проте КСУ відмовив у відкритті конституційного провадження.

Яскравим прикладом колізії компетенції органів державної влади стало прийняття в 2008 р. постанов КМУ щодо регулювання земельних аукціонів. Так, Президент України двічі зупиняв Постанови КМУ «Деякі питання проведення земельних аукціонів» від 22 лютого 2008 р. та «Про затвердження Порядку проведення у 2008 році земельних аукціонів» від 17 квітня 2008 р. як такі, що видані всупереч Конституції України і Земельному кодексу України та з перевищенням повноважень.

Вихід за межі законодавчо встановленої компетенції органів державної влади чи місцевого самоврядування може мати місце і у разі їх незаконного втручання у здійснення прав суб'єктами земельних правовідносин. Якщо закон допускає адміністративно-правове втручання у внутрішньогосподарські справи власника землі, як зазначає Ю. Г. Жаріков, то це можливо лише у суворо вказаних у законі випадках: при загрозі псування землі, при неприйнятті заходів проти самовільної забудови в місцях, не передбачених для неї, у випадках виявлення ерозії ґрунтів, при захисті інших державних і суспільних інтересів⁷. Юридичний механізм запобігання виникненню таких компетенційних колізій міститься в Земельному кодексі України від 25 жовтня 2001 р. (далі – ЗКУ), зокрема в якості правових засад земельного законодавства закріплено принцип невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом; встановлено гарантії права власності на земельну ділянку; передбачено відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за порушення права власності на землю тощо.

Невирішеною залишається проблема розмежування повноважень між органами державної влади галузевої та спеціальної компетенції у сфері регулювання земельних відносин, що має своїм наслідком дублювання функцій, видання суперечливих підзаконних нормативно-правових актів тощо. На парламентських слуханнях у 2005 р. серед основних причин, що стримують здійснення заходів щодо виконання основних напрямів проведення земельної реформи, було названо дублювання функцій Державного комітету України із земельних ресурсів іншими центральними органами виконавчої влади (Міністерством юстиції України, Міністерством охорони навколишнього природного середовища України), місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування⁸. Зокрема, до цього часу не прийнято остаточного рішення щодо державного органу, який здійснюватиме реєстрацію прав на землю в Україні. Прийняті з цього питання нормативно-правові акти є певним «взірцем» темпоральної, ієрархічної та змістовної колізії. Так, першою спробою комплексного врегулювання реєстрації прав на земельні ділянки був Указ Президента України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно» від 16 червня 1999 р., який так і не набрав чинності внаслідок відхилення відповідного законопроекту Верховною Радою України. Лише через п'ять років було прийнято Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» від 1 липня 2004 р., який з моменту набуття чинності залишався фактично не чинним у частині регулювання державної реєстрації прав на землю, що зумовило необхідність викладення його в 2010 р. у новій редакції. У результаті в країні протягом майже двадцяти років не створено дієвої системи реєстрації прав на земельні ділянки та їх обтяжень.

Породжує юридичні колізії компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин, встановлений розділом X «Перехідні положення» ЗКУ, порядок розпорядження землями до їх розмежування, у п. 12 якого передбачено, що до розмежування земель державної та комунальної власності повноваження щодо розпорядження землями в межах населених пунктів здійснюють відповідні сільські, селищні, міські ради, а за межами населених пунктів – відповідні органи виконавчої влади. Водночас, як констатувала Верховна Рада України, області, райони, міста, селища, села не повною мірою забезпечені відповідними землепорядковими, планово-картографічними, ґрунтовими, землеоцінювальними, екологічними матеріалами, не встановлені межі більшості населених пунктів⁹, що призводить до компетенційних спорів та конфліктів між органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

До виникнення конфліктів та колізій компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин призводить також дублювання повноважень певних органів. Так, у містах Києві, Севастополі, Сімферополі, Харкові, Миколаєві, Чернівцях та деяких інших міських радами створені управління земельних ресурсів поза межами єдиної системи органів земельних ресурсів, які перебрали на себе функції центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів¹⁰.

Отже, викладене вище свідчить про значне поширення колізій компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин, що негативно впливає на ефективність земельно-правового регулювання та зумовлює необхідність пошуку шляхів їх подолання, зокрема:

а) з метою запобігання виникненню майбутніх колізій та вирішення уже існуючих насамперед видається за необхідне чітко визначити структуру органів державної влади та місцевого самоврядування, забезпечити стабільність законодавчого регулювання їх повноважень, усунувши прогалини та дублювання функцій. Беззаперечним також є те, що внесення змін до законодавства має супроводжуватися внесенням змін до нормативно-правових актів, які визначають компетенцію державних та самоврядних органів у земельній сфері;

б) на подолання колізій компетенції органів державної виконавчої влади внаслідок перевищення ними своїх повноважень спрямовано реєстрацію їх нормативно-правових актів у Міністерстві юстиції України (далі – Мінюст України). У 2010 р. за результатами проведених перевірок Мінюстом України в Державному комітеті України із земельних ресурсів було виявлено 10 незареєстрованих нормативно-правових актів, які підлягали державній реєстрації, проте на державну реєстрацію не подавались. У зв'язку з цим Мінюст України звернувся до керівника вищезазначеного суб'єкта нормотворення з вимогою скасувати виявлені у процесі перевірок незареєстровані нормативно-правові акти, що було виконано;

в) важлива роль у подоланні компетенційних колізій належить рішенням КСУ. Зокрема, в 2008 р. у справі за конституційним поданням Президента України щодо конституційності Постанови КМУ «Про затвердження Порядку проведення у 2008 році земельних аукціонів» КСУ встановив, що КМУ, видавши цю Постанову, діяв поза межами своїх повноважень, передбачених Конституцією та законами України¹¹;

г) сприяють вирішенню колізій компетенції органів судової влади при вирішенні земельних спорів роз'яснення вищих судових органів України – Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» від 16 квітня 2004 р., Рекомендації Президії Вищого господарського суду України «Про практику застосування господарськими судами земельного законодавства» від 2 лютого 2010 р., Лист Вищого господарського суду України «Щодо оскарження рішень органів місцевого самоврядування, пов'язаних з розпорядженням земельними ділянками» від 23 червня 2010 р. та ін.

¹ Новий тлумачний словник Української мови: у 3-х т. Т. 1. – К.: Аконті, 2006. – С. 862.

² Тихомиров Ю. А. Коллизионное право: Учеб. и научно-практ. пособ. / Ю. А. Тихомиров. – М.: Юринформцентр, 2003. – С. 43.

³ Лилак Д. Колізія і конкуренція законів / Д. Лилак // Право України. – 2001. – № 3. – С. 20.

⁴ Мірошніченко А. М. Колізія в правовому регулюванні земельних відносин в Україні: Монографія / А. М. Мірошніченко. – К.: Алеута; КНТ; ЦУЛ, 2009. – С. 15.

⁵ Тихомиров Ю. А. Вказана праця. – С. 217-219.

⁶ Андрейцев В. І. Земельне право і законодавство суверенної України: актуальні проблеми практичної теорії / В. І. Андрейцев. – К.: Знання, 2005. – С. 153-155; Вівчаренко О. А. Право власності на землю в Україні (актуальні проблеми) / О. А. Вівчаренко. – Івано-Франківськ: Надвірнянська друкарня, 1998. – С. 48-49; Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: монографія / В. В. Носік. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 282-283.

⁷ Жариков Ю. Г. Земельное право России: Учеб. / Ю. Г. Жариков. – М.: КНОРУС, 2008. – С. 175.

⁸ Рекомендації парламентських слухань «Сучасний стан та перспективи розвитку земельних відносин в Україні», схвалені Постановою Верховної Ради України від 22 вересня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48. – Ст. 494.

⁹ Там само.

¹⁰ Мірошніченко А. М. Земельне право України: Підруч. / А. М. Мірошніченко. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – С. 337.

¹¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення у 2008 році земельних аукціонів» від 11 листопада 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 89. – Ст. 2993.

Резюме

Досліджено сучасний стан та причини виникнення колізій компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин як одного з видів юридичних колізій в земельному праві України. Запропоновано шляхи подолання зазначених колізій з метою підвищення ефективності правового регулювання земельних відносин.

Ключові слова: земельне право; юридична колізія; колізія компетенції органів державної влади; колізія компетенції органів місцевого самоврядування.

Резюме

Исследованы современное состояние и причины возникновения коллизий компетенции органов государственной власти и местного самоуправления в сфере регулирования земельных отношений как одного из видов юридических коллизий в зе-

мельном праве України. Предложені пути преодоления указанных коллизий с целью повышения эффективности правового регулирования земельных отношений.

Ключевые слова: земельное право; юридическая коллизия; коллизия компетенции органов государственной власти; коллизия компетенции органов местного самоуправления.

Summary

The current situation and the reasons of the conflicts emergence of the state and local authorities competence in the sphere of land relations' regulation as one of the forms of legal conflicts in Ukrainian land law have been investigated. The possible ways to overcome such conflicts on purpose to increase the effectiveness of land relations' legal regulation have been suggested.

Key words: land law; legal conflicts; conflicts of the state authorities competence; conflicts of the local governments competence.

Отримано 29.09.2010

Е. В. ПОЗНЯК

Еліна Владиславівна Позняк, кандидат юридичних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Загальне погіршення екологічної обстановки зумовлює поглиблення й розширення світоглядних уявлень про діалектичну єдність та взаємодію суспільства і природи, що сприяє екологізації суспільної свідомості та культури, розвиток яких може здійснюватися завдяки новим екологічним знанням. Конституційні положення¹ про людину, її життя і здоров'я як найвищу соціальну цінність, сприяння держави у консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності являють собою найбільш вагомими правові засади культури, які відображають її зміст.

Соціальні, психологічні, правові, економічні, організаційні, власне екологічні та інші проблеми екологічної культури досліджували такі вчені радянського періоду та сьогодення як В. І. Андрейцев, Б. В. Єрофєєв, С. М. Кравченко, О. І. Казанник, М. В. Краснова, В. С. Крисаченко, В. В. Петров, М. Ф. Реймерс, Ю. С. Шемшученко та ін. Окремі аспекти екологічної культури розглядаються в дослідженнях молодих науковців, частково даної проблематики торкалась і автор цієї статті².

Метою даного дослідження є виявлення науково-теоретичних та правових підходів до розуміння екологічної культури як важливого інструменту екологічної політики в нашій державі; внесення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства, яке регулює екологічні відносини з урахуванням політико-правових документів концептуального характеру та міжнародного досвіду. Розкриттю мети дослідження сприяло вирішення таких завдань, як аналіз наукових, політико-концептуальних підходів і чинного законодавства щодо екологічної культури в її духовному та матеріальному вимірі.

Незважаючи на відносну молодість самого терміну «екологічна культура» (вперше він з'явився в 20-х роках ХХ ст. у працях американської школи «культурної екології»), за ним стоїть одна із засадничих сфер людської діяльності, корені якої сягають ще доісторичних часів³. Ставлення людини і людства до природи як до середовища свого існування, на думку М. В. Красної, базується на високих морально-етичних засадах духовності людства минулих часів, що визначаються традиційними звичками, характерними для нашого народу. Дотепер дійшли українські традиції віншування духів природи, що вважалися помічниками та захисниками людини в повсякденному житті та побуті. Язичницькі по своїй суті, християнські за духом такі традиції збереглися у святі Водохреща, Зелених святках, святі Івана Купала тощо⁴.

Торкаючись аналізу культури як соціального явища, М. Ф. Реймерс виділяє різні рівні культури, поряд з матеріальною, соціальною, економічною він зазначає й екологічну⁵. С. М. Кравченко відмічає діалектичну зумовленість екології та культури, пов'язуючи це із процесом екологізації культури, поповненням знань людей про природу та її взаємодію із суспільством, науковими даними та вбачаючи в екологічній культурі культуру всіх видів людської діяльності, пов'язаної з пізнанням, освоєнням та перетворенням природи⁶. Російські вчені-політологи доводять тісний взаємозв'язок політичної та екологічної культури у рамках процесу екологізації політичної культури: екологічна культура, на їх думку, це не частина культури, не її окремий компонент, а вертикальний зріз загальної культури, який відображає спосіб людської діяльності у процесі освоєння природного середовища, метою якого є створення умов для розвитку суб'єкта діяльності⁷.

Екологічна культура, на думку В. С. Крисаченка, є цілепокладаючою діяльністю людини (включаючи і наслідки такої діяльності), спрямованою на організацію та трансформацію природного світу (об'єктів та процесів) відповідно до власних потреб та намірів⁸. Б. В. Єрофєєв під екологічною культурою суспільства розуміє використання навколишнього середовища на основі пізнання природничих законів розвитку приро-